
ANADOLU’NUN FETHİ DÖNEMİNDE ŞEBİNKARAHİSAR KALESİ (1018-1081)

ŞEBİNKARAHİSAR CASTLE IN THE PERIOD OF THE CONQUEST OF ANATOLIA (1018-1081)

ЗАМОК ШЕБИНКАРАХИСАР В ПЕРИОД ЗАВОЕВАНИЙ АНАТОЛИИ (1018-1081)

Bekir SARIYILDIZ*

ÖZ

1018 yılında Çağrı Bey’in doğu seferi ile başlayan Anadolu’nun fethi, Bizans’ın Türkiye Selçukluları’nı resmi olarak tanıdığı 1081 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Sürecin başından itibaren batıya ilerleyen Selçuklu ordularının önemli duraklarından biri de Şebinkarahisar Kalesi’dir. Şebinkarahisar, Anadolu’nun kuzeyine ve Karadeniz sahillerine açılan önemli bir kavşağın kontrolünü sağlayacak bir mevkedir. Bu özelliğiyle Anadolu’daki doğu-batı mücadelesinde önemli bir sahne olmasının yanı sıra Bizans İmparatorluğu’nun doğudaki düşmanlarıyla mücadele etmek için kurduğu savunma hattının da stratejik bir üyesidir. Selçuklulardan önce pek çok defa Abbâsîlerin saldırısına maruz kalan Şebinkarahisar, imparatorluğun başkentine giden bir güzergâhı kontrol altında tutması nedeniyle tahkim edilerek güçlü tutulmuştur. Selçukluların Anadolu’ya yaptıkları ilk seferden itibaren yaklaşık altmış üç yıl boyunca devam eden ilerlemeler sonucunda pek çok kale ve kent kuşatılmış, ele geçirilmiş ve yerleşime açılarak Türk yurdu haline getirilmiştir. Bu kentlerden biri olan Şebinkarahisar ve kalesi de, Anadolu’nun fethi süreci içerisinde önemli siyasi olaylara şahit olmuştur. Nitekim Bizans savunmasının kırılarak Selçukluların Anadolu’da fethettiği ilk yerlerden, Doğu Karadeniz’de ise fethedilen ilk yer olan Şebinkarahisar Kalesi’ndeki Bizans-Selçuklu çatışmaları bir süre daha devam etmiştir. Bu makalede Şebinkarahisar Kalesi’nin, Bizans’ın Anadolu’yu savunmasındaki rolü ve Selçukluların bölgeye geldiklerinde karşılaştıkları durum ile Selçuklu-Bizans mücadelesinde pek çok önemli olayın yaşandığı bölge hakkındaki genel, eksik ve karışık bilgiler, detaylandırılarak düzenlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Şebinkarahisar, Koloneia, Kekaumenos, Sevlî Bey, Mengüceklü Ahmed Gazi.

* ORCID: [0000-0003-4229-3457](https://orcid.org/0000-0003-4229-3457), Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, bksariyildiz@gmail.com

Anadolu'nun Fethi Döneminde Şebinkarahisar Kalesi (1018-1081)

ABSTRACT

The conquest of Anatolia, which started with the eastern expedition of Çağrı Bey in 1018, covers the period until 1081, when the Byzantine Empire recognized the Turkish Seljuks. One of the important stations of the Seljuk armies advancing to the west from the beginning of the process is Şebinkarahisar Castle. Şebinkarahisar is in a location that will provide control of an important junction that opens to the north of Anatolia and the Black Sea coast. With this feature, besides being an important stage in the struggle between east and west, it is also a strategic member of the defense line established by the Byzantine Empire to fight its enemies in the east. Şebinkarahisar, which was attacked by the Abbasids many times before the Seljuks, was kept alive by fortification as it took a route to the capital of the empire. As a result of the progress that continued for about sixty-three years from the first expedition of the Seljuks to Anatolia, many castles and cities were besieged, captured and opened to settlement and became a Turkish homeland. Şebinkarahisar and its castle, one of these cities, also witnessed important political events during the conquest of Anatolia. As a matter of fact, Byzantine-Seljuk conflicts continued for a while in Şebinkarahisar Castle, which was the first place conquered by the Seljuks in Anatolia after the Byzantine defense was broken and the first place conquered in the Eastern Black Sea Region.

In this article, the role of Şebinkarahisar Castle in the defense of Byzantine Anatolia and the situation that the Seljuks faced when they came to the region, general and mixed information about the castle, many important events in the Seljuk-Byzantine struggle, were tried to be organized in detail.

Keywords: Şebinkarahisar, Koloneia, Kekaumenos, Sevli Bey, Mengüceklü Ahmed Gazi.

АННОТАЦИЯ

Завоевание Анатолии, начавшееся с восточной экспедиции Чагры-бея в 1018 г., охватывает период до 1081 г., когда Византия официально признала анатолийских сельджуков. Одной из важных остановок сельджукских армий, продвигавшихся на запад с начала процесса, является замок Шебинкарахисар. Шебинкарахисар находится в месте, которое обеспечивает контроль над важным перекрёстком, выходящий на север Анатолии и побережье Чёрного моря. С этой особенностью, помимо того, что он является важным этапом в борьбе между востоком и западом в Анатолии, также является стратегическим элементом линии обороны, установленной Византийской империей для борьбы с её врагами на востоке. Шебинкарахисар, который много раз подвергался нападениям Аббасидов до сельджуков, был укреплён ещё сильнее, так как он держал под контролем путь к столице империи. В результате прогресса, продолжавшегося около шестидесяти трех лет с момента первой экспедиции сельджуков в Анатолию, многие замки и города были осаждены, захвачены и превращены в турецкие земли путём заселения. Шебинкарахисар и его замок, также стали свидетелями важных политических событий во время завоевания Анатолии. Византийско-сельджукские конфликты некоторое время продолжались в районе замка Шебинкарахисар, который был первым местом, завоёванным сельджуками в Анатолии и первым местом, завоёванным сельджуками в восточном причерноморье.

Нижеследующая статья является попыткой детально определить роль замка Шебинкарахисар в защите Анатолии от Византии, изучить ситуацию, с которой столкнулись сельджуки, когда они пришли в регион, а также дать общую, неполную информацию о регионе, где произошло много важных событий во время сельджукско – византийских сражений.

Ключевые слова: Шебинкарахисар, Колония, Кекауменос, Севли-бей, Менгючеклю Ахмед Гази

1. Giriş

Şebinkarahisar ve kalesi, Anadolu'nun kuzeyinden geçen önemli bir güzergâhın kilit noktasında bulunmasından dolayı tarih boyunca pek çok siyasi teşekkülün uğrak noktası olmuştur. Stratejik konumu ile sahip olan güce önemli avantajları sağlayan bu lokasyon üzerindeki mücadeleler yüzyıllardır devam ettiği gibi, Selçukluların Anadolu'ya geldiği tarihlerde de bölgede Bizans-Abbâsî çatışmaları kısmen devam etmektedir. Şebinkarahisar, Bizans İmparatorluğu'nun doğu hattında önemli bir Bizans savunma üssü olduğu gibi imparatorluğun doğuya yapacağı seferlerde ordunun toplanma merkezi görevini de yerini getirmektedir. Kale, Bizans için askeri açıdan oldukça önemli olmasının yanı sıra, Anadolu'yu ele geçirmek için doğudan gelen kuvvetlerin İstanbul'a kadar ulaşacağı bir güzergâhında anahtar durumunda olmasından dolayı imparatorluğun varlığı için ciddi öneme sahiptir. (Honigmann, 1970, s. 2; Güneş, 2018, s. 128-129)

XI. yüzyılın başlarında Çağrı Bey'in batı keşif seferiyle, Anadolu'nun fetih sürecinin ilk adımı atılmıştır. Selçuklular, Anadolu'ya geldiğinde Bizans topraklarının doğu cephesindeki savaş meydanlarından biri olan Şebinkarahisar, yağmalanmış talan haldedir. Bölgedeki durumun Selçuklular lehine elverişliliği, 1048 yılından itibaren Doğu Karadeniz bölgesine kadar uzanan seferlerin ve Şebinkarahisar'ın ele geçirilmesinin yolunu açmıştır. Malazgirt'te sağlanan üstünlükle doğusu nüfuz altında olan Anadolu'nun batısı da Selçukluların hâkimiyeti altına girmiştir. 1075-1080 yıllarından Süleyman Şah'ın Türkiye Selçuklularını kurmasıyla yerleşmenin başladığı Anadolu'nun fethi süreci, 1081 yılında Dragos Çayı Anlaşması'yla Bizans'ın Türkiye Selçuklularını resmi olarak tanınmasıyla hukuki bir zemine oturtulmuştur. Yaklaşık olarak altmış üç yıl süren bu dönemde, Şebinkarahisar Kalesi'nde önemli olaylar yaşandığı gibi kale, Selçuklular ile Bizans arasından pek çok defa el değiştirmiştir. (Mikhail Psellos, 2014, s. 198; Charanis, 1969, s. 201)

2. Kalenin Konumu ve Kuruluşu

Şebinkarahisar'ın idaresi ve savunması kent yerleşiminin ortasında hâkim tepeye kurulmuş bir kale tarafından sağlanmaktadır. Şebinkarahisar, yerleşimin kalenin etrafında toplandığı bir kale-kent yerleşimidir. Şebinkarahisar Kalesi, Giresun Dağları'nın güney yamaçlarının, Kelkit Havzası'nın kuzey düzlükleri ile bulunduğu bir noktada kurulmuştur. Giresun'un güneye açılan en önemli güzergâhlarından Aksu Vadisi'nin Anadolu'nun içlerine açıldığı bir mevkiye kurulan kale, Kelkit Vadisi üzerinde stratejik bir konumda bulunmaktadır. Tarih boyunca kuzey-güney ve doğu-batı yollarında önemli bir kavşağın denetimini sağlayan Şebinkarahisar Kalesi'nin doğusunda Kelkit, Bayburt ve Erzurum, batısında Koyulhisar ve Niksar, güney kısmında ise Erzincan ve Sivas gibi önemli yerleşim merkezleri bulunmaktadır. Kale, bulunduğu konum itibarıyla Anadolu'nun kuzeyindeki pek çok güzergâhın uğrak noktası durumundadır. Bizans İmparatorluğu'nun son dönemlerine ait seyahat notlarındaki bilgilere göre, İstanbul'dan doğuya hareket edildiğinde, İznik ve Ankara üzerinden ulaşılabilen Şebinkarahisar, (Koloneia) Hacıyolu'nun da uğrak noktalarından biri olarak

Anadolu'nun Fethi Döneminde Şebinkarahisar Kalesi (1018-1081)

gösterilmektedir. Seyyah Mukaddasî, Amida'dan yola çıkarak Harput üzerinden Koloneia (Şebinkarahisar) vardığını ve buradan hareketle Ankara üzerinden İzmit'e ulaştığını kaydetmesi, kentin farklı zamanlarda farklı güzergâhlardaki yolcular tarafından önemli bir kavşak olarak kullanıldığına işaret etmektedir. (Bryer ve Winfield, 2020, s. 38-45; Ahrweiler, 1962, s. 29)

Şebinkarahisar Kalesi'nin, ne zaman kurulduğu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. İlk kuruluş tarihi bilinmeyen ancak Eski çağlardan itibaren var olduğu bilinen kale, vadiye ve yerleşime hâkim bir tepenin zirvesindedir. Kale, Roma İmparatorluğu zamanında General Pompei tarafından planlanarak yeniden tahkim ettirilmiş ve Koloneia adını almıştır. Bu tarihten itibaren varlığını koruyan Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'nin yerleşimi zaman içerisinde askerî ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Bizans İmparatorluğu zamanında Anadolu'da yaşanan iç isyanlar ve dış istilalar sebebiyle, Koloneia askerî ve idari olarak geliştirilerek önemli thema merkezlerinden biri haline getirilmiştir. (Bryer ve Winfield, 2020, s. 273-275; Sinclair, 1989, s. 323)

3. Selçuklulardan Önce Kalenin Durumu

Şebinkarahisar, Bizans İmparatorluğu'nun Sasanilerin Anadolu istilasını durdurmak için Fırat Nehri'nin batısı boyunca kurduğu Limes savunma hattının en kuzeyindeki kalesidir. İmparatorluğun doğuya veya güneye yapacağı askerî seferlerde, İstanbul'dan çıkan bir ordunun Anadolu'daki toplanma merkezlerinden biri de Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'dir. (Honigmann, 1970, s. 2; Güneş, s. 128-129)

Sasanilerin Anadolu'ya yaptığı saldırılarda ciddi tahribata uğrayan kale ve çevresi, İmparator Justinian'ın önemli bir bütçeyi buranın tamiri ve imarına aktarmasıyla tamir ettirilmiş ve güçlendirilmiştir. Justinian zamanında piskoposluk merkezi de olan Koloneia (Şebinkarahisar), bu dönemden itibaren "Karahisar" anlamına gelen Mavrokastron adıyla çağrılmaya başlanmıştır. (Bury, 1912, s. 344; Ramsay, 1960, s. 241; Honigmann, 1970, s. 212-213; Adontz, 1970, s. 113-118; Sinclair, 1989, s. 323-326; Ragia, 2009, s. 207-208; Grousset, 2019, s. 239; Tezcan, 2012, s. 242)

Emevilerin Güneydoğu Anadolu, Armenia eyaleti, Suriye ve Mısır'ı ele geçirmesinin ardından bölgede kurduğu El-Ermeniyye Eyaleti'nin sınırları Koloneia (Şebinkarahisar) topraklarına kadar ulaşmaktaysa da bu dönemde bölgede yağma ve talandan başka bir Emevi faaliyetinde bahsedilmemektedir. (Ostrogorsky, 2011, s. 103; Brosset, 2003, s. 200; Tezcan, 2012, s. 253-255) Bizans yönetimi, jeopolitik konumu nedeniyle olağandışı bir süreç geçiren Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'ni, Sasani tehlikesinin ortadan kalmasıyla onuncu yüzyıldaki Abbâsî akınlarından önceki bir tarihte, tahminen Emeviler zamanında yeniden tahkim ederek savunmasını güçlendirmiştir. (Prokopios, 2019, s. 118; Honigmann, 1970, s. 212-213; Ostrogorsky, 2011, s. 255; Bryer ve Winfield, 2020, s. 277; Demirkent, 2005, s. 133-135)

Doğu da Abbâsîlerin iktidarı ele geçirmesiyle, 778 yılında Yezid bin Usaid al-Sulami adlı Abbâsî komutanı liderliğindeki kuvvetler, Anadolu içlerine kadar

uzanan seferlerde Koloneia (Şebinkarahisar) ve çevresine saldırarak bölgeyi yağmalamıştır. (Bryer, 2020, s. 277; Ostrogorsky, 2011, s. 151-167; Mordtmann, 1927, s. 735) Bizans, imparatorluğun doğu sınırlarında gelişen olaylar karşısında bölgedeki idareleri düzenleyerek ve sınır hattındaki kaleleri güçlendirmeye başlamıştır. Bu uygulamalardan biri de, 863 yılından önceki bir tarihte Armenia eyaletinin Kelkit Vadisi'ni kapsayan kısmında, Bizans'ın sınır hattındaki kleisuralar zincirinin önemli bir halkası olan Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi merkezli yeni bir thema tesis edilmesidir. (Honigmann, 1970, s. 40-49; Ramsay, 1960, s. 351; Ostrogorsky, 2011, s. 89; Umar, 2009, s. 426) Bölgedeki Pavlikanlar Hareketi'nin öncülerinden Karbeas'ın 843-863 yılları arasında bölgedeki faaliyetleri ve Bizans'a karşı Abbâsîlerle işbirliği içerisinde olması, Koloneia'nın (Şebinkarahisar) thema yapılmasında etkili olmuştur. (Skylitzes, 2010, s. 93-94; Ahrweiler, 1962, s. 28-29; The Oxford Dictionary of Byzantium, 1991, s. 1107; Honigmann, 1970, s. 50; Bury, 1912, s. 277-279; Güneş, 2018, s. 300-301) İdari ve askerî açıdan en küçük themalar arasında sayılan Koloneia'nın, (Şebinkarahisar) Emevi ordularının akınlarına karşı oluşturulan savunma zincirindeki stratejik konumuyla önemi zamanla artmıştır. 899 yılı itibariyle Koloneia theması, üç bin asker ve idarecileriyle birlikte toplamda dört bin yüz otuz bir kişinin bulunduğu bir thema merkezidir. Ancak onuncu asrın başlarında Bizans İmparatoru VI. Leon'un themaların sınırlarına yönelik düzenlemeleriyle, Koloneia'dan (Şebinkarahisar) Kemah ve civarı alınmış böylece Koloneia'nın (Şebinkarahisar) thema sınırlarında daralma yaşanmıştır. (Honigmann, 1970, s. 54-55; Güneş, 2018, s. 310)

Bizans-Abbâsî mücadelesinde ciddi çatışmaların yaşandığı Koloneia (Şebinkarahisar) toprakları, Abbâsîlerin Anadolu'dan çekildiği 939 yılında İmparator Romanos'un saldırısıyla yeniden Bizans topraklarına katılmış ancak 940 yılında gerçekleşen Abbâsî yağmaları engellenememiştir. (Müverrih Vardan, 2017, s. 18; Bianquis, 1997, s. 107; Ostrogorsky, 2011, s. 258; Bryer ve Winfield, 2020, s. 277)

4. Selçuklular Anadolu'ya Geldiğinde Koloneia ve Çevresindeki Durum

X. yüzyıl boyunca Bizans'ın doğudaki thema merkezleri, Abbâsî ordularının yağma ve akınlarına terk edilmiş durumdadır. Bu süreç içerisinde Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi ve çevresi iki büyük devletin mücadelesine şahit olmuştur. Bizans İmparatorluğu'nun Emeviler ve Abbâsîler ile girdiği mücadelede, Anadolu topraklarının doğu kısmı savaş meydanı haline gelmiş, yağmalanmış ve sonunda metruk bir hale gelmiştir. (Müverrih Vardan, 2017, s. 18; Ostrogorsky, 2011, s. 239; Kafalı, 1996, s. 7) Abbâsîler zamanında batı sınırlarının korunması amacıyla bölgeye yerleştirilen Türk akıncıları, bölgeyi oldukça iyi bilmektedir. Abbâsî ordularından görevli Türk akıncılarının, Selçukluların Anadolu'ya gelmesiyle, Türk saflarına katılması asırlar boyunca kazanılmış bir tecrübeyi Selçuklulara bahşetmiştir. Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinden sınır boylarındaki Türk akıncılarının Sivas, Niksar, Şebinkarahisar, (Koloneia) Amasya, Çankırı ve Ankara gibi kentlere verdikleri ciddi zararlar henüz tanzim edilememiştir. Anadolu'daki bu durum Selçukluların Anadolu topraklarını yurt tutulabilmesi için oldukça elverişli bir ortam

Anadolu'nun Fethi Döneminde Şebinkarahisar Kalesi (1018-1081)

yaratmaktadır. (Urfalı Mateos, 2000, s. 48-49; Vasil'ev, 1923, s. 150; Bury, 1912, s. 264; Yinanç, 2018, s. 15; Turan, 2008, s. 119; Sevim, 1988, s. 36-40)

XI. yüzyılın başlarında, Doğu Anadolu ve Azerbaycan topraklarındaki Ermeni ve Gürcü prenslikleri kendi aralarında mücadele ettikleri gibi Bizans'a karşıda Müslüman beylikler ile işbirliği yapmaları, Bizans İmparatoru II. Basileios'u rahatsız etmiştir. Bu sebeple II. Basileios, Ermeni ve Gürcü ülkelerini kapsayacak şekilde doğu seferine çıkmıştır. Bu seferde Ermeni ve Gürcü prensliklerini doğrudan merkeze bağlayan II. Basileios, bölgedeki çok sayıdaki Ermeni'yi de Orta Anadolu'ya getirmiştir. (Lebeau, 1833, s. 223; Honigman, 1970, s. 162; Sevim, 1988, s. 20-21) Ermeni ve Gürcü ülkelerinde bu olayların yaşandığı bir dönemde bölgedeki çatışmalar, demografik değişimler ve askeri çözümler, Selçuklular için yurt arayışında olan Çağrı Bey'in dikkatini bu bölgeye çekmiştir.

Nitekim II. Basileios'un, Ermeni ülkesindeki faaliyetleriyle tampon durumdaki bölgeyi zayıflatması, Selçukluların Anadolu'ya ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Durumu değerlendiren Çağrı Bey, 1018 yılında savunmasız Azerbaycan toprakları üzerinden Anadolu'ya girerek, Anadolu'nun fethi sürecindeki ilk adımı atmıştır. Van Gölü civarından Anadolu'ya giriş yapan Selçuklular, bölgenin büyük kısmını kontrolleri altına almışlardır. İlk keşif seferi hakkında bilgi vermek için 1021 yılında Tuğrul Bey ile görüşen Çağrı Bey, Anadolu'nun Selçukluların ele geçirip, yurt tutabileceği uygun bir coğrafya olduğunu belirtmiştir. (Toumanoff, 1978, s. 425; Charanis, 1969, s. 178-179; Sevim, 1988, s. 20-21; Kafalı, 1996, s. 6) Ancak Selçukluların Gazneliler ile mücadeleye girdiği bir süreçte Çağrı Bey'in görev alması, Anadolu'daki Selçuklu faaliyetlerini bir süre ertelemiştir. Nihayet 1048 yılında İbrahim Yınal komutanlığında Selçuklular, Anadolu üzerine büyük bir ordu ile sefer düzenlemiştir. 18 Eylül 1048 tarihinde Liparit komutanlığındaki Bizans kuvvetlerini mağlup eden Selçuklu kuvvetleri, Karadeniz bölgesini de kapsayan ve Trabzon'un iç kesimlerine kadar ulaşan keşiflerde bulunmuşlardır. (İbnü'l Esir, 2013, s. 195-196; Mikhael Attaleiates, 2008, s. 55; Urfalı Mateos, 2000, s. 85-87; Azîmî, 2006, s. 9-10; Charanis, 1969, s. 190; Cahen, 1988, s. 12; Sevim, 1988, s. 50-51) Karadeniz bölgesine yönelik ilk temasın yapılmasından altı yıl sonra 1054 yılında Karadeniz bölgesini kapsayan ikinci bir sefer tertip edilmiştir. Tuğrul Bey komutanlığındaki Selçuklu ordusu, Anadolu'nun doğu kısmında bazı kaleleri ele geçirerek yağmalamıştır. Bu seferde akıncı bir ordu kolu Karadeniz Dağları'ndan, Kafkas Etekleri'ne hatta Trabzon havalisine kadar ilerken, (İbnü'l Esir, 2013, s. 196-228; Yinanç, 2018, s. 44; Turan, 2008, s. 131; Cahen, 1988, s. 13-14) diğer bir ordu kolu ise Çoruh Vadisi yoluyla Giresun'un güneyindeki Kelkit Vadisi boyunca Canik Ormanları'na kadar ilerlemiştir. Selçukluların, Mezopotamya ve Koloneia bölgesine ciddi zarar verdiği bu seferde, Karadeniz bölgesinde fetih yapıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. (Mikhael Attaleiates, 2008, s. 87; Tellioglu, 2004, s. 75-80)

5. Doğu Karadeniz'deki İlk Fetih: Koloneia Kalesi'nin Ele Geçirilmesi

XI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Selçukluların Anadolu topraklarındaki seferlerinin sınırları, bölgenin tanındığı ölçüde her geçen gün genişlemektedir. Doğu

Karadeniz bölgesinin de keşfedilen yerler arasına girdiği bu dönemde, bölgedeki pek çok Bizans kalesi de yağmalanıp talan edilerek bölge halkının direnişi kırılmaya çalışılmıştır.

1057-58 yılında Selçuklu akıncılarından Dinar Bey komutasında bir ordu, Erzurum üzerinden Bayburt civarına gelmiştir. Bu tarihlerde Şebinkarahisar (Koloneia) Kalesi, Bizans'lı Nikephoros Katakalon Kekaumenos yönetimi altındadır. Sefer sırasında Kelkit Vadisi'ni takip eden Dinar Bey kuvvetleri Erzincan ve Kemah'ı aşarak Şebinkarahisar (Koloneia) Kalesi'ne gelmiş ve bölgeyi talan ederek 1058 yılında kaleyi ele geçirmiştir. Şebinkarahisar Kalesi'nin ele geçirilmesiyle Doğu Karadeniz'deki ilk Selçuklu fethi gerçekleştirmiştir. (Mikhail Psellos, 2014, s. 198; Bryer ve Winfield, 2020, s. 277; Honigmann, 1970, s. 181-182; Speros, 1971, s. 88; Cahen, 2008, s. 85; Sevim, 1988, s. 38; Tellioğlu, 2004, s. 80)

Selçuklu komutanları tarafından Orta Anadolu'ya kadar uzanan seferler sonunda, Sivas ve çevresindeki Bizans güçleri yıpratılmış ve bölgenin iskânı için uygun zemin hazırlanmıştır. Selçukluların 1058 yılında fethettiği Koloneia (Şebinkarahisar), bir yıl Selçuklu idaresinde kaldıktan sonra 1059 yılında tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. Nitekim 1068 yılında doğu seferine çıkan İmparator Diogenes'in, Şebinkarahisar (Koloneia) Theması'na uğraması, kent'in Bizans idaresinde olduğunu göstermektedir. (Gregory Abu'l Farac, 2001, s. 301-302; Yinanç, 2018, s. 47; Cahen, 1988, s. 18-19; Sevim, 1988, s. 38; Tellioğlu, 2004, s. 80)

İmparator Diogenes, 1068 yılında Selçuklular üzerine bir doğu seferine çıkmış ve ordunun sağ kısmına komutanlık eden Crispin adlı bir Normani, Armenia bölgesini savunmak üzere Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'ne komutan olarak bırakmıştır. Crispin'in komutanlığı sırasında, Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'ni korumakla görevli Bizans askerlerinin gönderilerek Ermeni ülkesinden getirilen askerlerin kaleye yerleştirildiği tahmin edilmektedir. İmparatorluktan maaşını alamayan Crispin, devlete karşı isyan hareketine girişmiş, Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'ni kendisine komuta merkezi yaparak, İmparator Diogenes'in üzerine gönderdiği bir orduyu bertaraf etmesini de bilmiştir. Ancak durumun aleyhine geliştiğini anlayan Crispin, bu sırada üzerine gelen Selçuklu kuvvetlerini püskürtmesinden aldığı güçle imparatorun af dileyerek Selçuklulara karşı mücadele etmeye devam etmiştir. Ancak imparatorun kuşkuları ve sarayın nüfuzlu devlet adamlarından Nemitze'nin kışkırtmasından dolayı Crispin, Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'nden Abydos'a sürgün edilmiştir. (Bryer ve Winfield, 2020, s. 277-278; Ramsay, 1960, s. 294-295; İnan, 2010, s. 39-44)

Crispin'in başkaldırısı ve imparatora karşı duruşundaki en önemli sebeplerden biri de Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'nin güçlü savunması olduğu muhakkaktır. Nitekim kısa bir süre içinde hem imparatorluk kuvvetlerini yenen hem de Selçuklu birliğini püskürtten Crispin'in kuvvetleri Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'nde kendilerine kısa süreli ama haklı bir yer edinmiştir.

Anadolu'nun Fethi Döneminde Şebinkarahisar Kalesi (1018-1081)

6. Şebinkarahisar'ın Selçuklu Yerleşimine Açılması

26 Ağustos 1071 tarihinde Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Malazgirt Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Sultan Alparslan'a esir düşmekten kurtulamayan Romanos Diogenes'in, yapılan antlaşmayla ülkesine geri dönüşüne izin verilmiştir. Erzurum'da birkaç gün kalarak yaralarını tedavi ettiren Diogenes, buradan Koloneia'ya (Şebinkarahisar) uğramıştır. (İbnü'l Esir, 213, s. 308-311; Ahmed bin Mahmud, 2011, s. 110-112; Mikhail Psellos, 1992, s. 266-268; Müverrih Vardan, 2017, s. 37; Charanis, 1969, s. 193; Sümer, 1988, s. 24) Ancak İstanbul'a doğru yola çıkan Diogenes'in, başkentine ulaşmasına izin verilmemiş ve yakalanarak öldürülmüştür. (Urfalı Mateos 2000, s. 142-143; Mikhael Attaleiates, 2008, s. 171; Vasiliev, 1952, s. 356; İyice, 1971, s. 67-71)

Diogenes'in öldürüldüğü öğrenen Sultan Alparslan, yapılan antlaşmayı feshederek Kutalmışoğulları komutanlığındaki beylerine Anadolu'nun ele geçirilmesini emretmiştir. Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar'ı içerisine alan bölgenin ele geçirilmesi görevi Mengüceklü Ahmed Gazi'ye verilmiştir. (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010, s. 38-39; Chrysostomides, 2009, s. 11; Sümer, 1990, s. 1) Mengüceklü Ahmed Gazi'nin Koloneia (Şebinkarahisar) ve civarını ele geçirdiği bilinmekte ancak konunun ayrıntıları bilinmemektedir. Koloneia (Şebinkarahisar), Malazgirt'ten hemen sonra Ahmed Gazi'nin elin geçmiş ancak sebebi bilinmeyen bir şekilde Mengüceklülerin elinden çıkmıştır. Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi'nin Bizans'ın eline geçtiği ya da Mengüceklüler ile Danişmendliler mücadelesinin sonucunda mı el değiştirdiği konusu henüz aydınlatılamamıştır. Fakat Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi ve çevresi, Danişmendlilerle birlikte hareket eden Sevli Bey adından bir Türk beyi tarafından 1075 yılından sonraki bir tarihte tekrar ele geçirilmiştir. Mengüceklülerin, 1074 yılından itibaren ele geçirmeye başladığı Kelkit Havzası gibi, Koloneia (Şebinkarahisar) Kalesi ve çevresinin Bizans'tan mı yoksa Sevli Bey'den mi alındığı konusu da karanlıkta kalan diğer bir meseledir.

Anadolu'da fethedecekleri yerler tayin edilen Türk beylerinin, Malazgirt'in hemen ardından savunmasız Bizans toprakları yerine aralarında mücadeleye girişmesi pek mantıklı görülmemektedir. Çünkü cihad anlayışıyla kuvvetlerini arttıran Türk beylerinin kendi aralarında mücadelesi her ikisini de zayıf düşüreceği gibi çevrelerinde topladıkları askerleri de kaybetmelerine neden olacaktır. Bu sebeple kale ilk defa Mengüceklüler tarafından ele geçirilmiş ancak Bizans tarafından bir şekilde geri alınmış, Danişmendli Sevli Bey'de kaleyi Bizanslılardan geri almış olmalıdır. Daha sonra yine Mengüceklüler kaleyi ele geçirmiştir, nitekim 1080 yılından itibaren Koloneia (Şebinkarahisar) ve kalesinin Mengüceklü Ahmed Gazi'nin elinde olduğu ve iskâna açıldığı bilinmektedir. (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010, s. 38-39; Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, 2017, s. 178; Mëlikoff, 1960, s. 71-72; Abdizade Hüseyin Hüsameddin, 1927-1928, s. 288; Sümer, 1990, s. 3; Turan, 2017, s. 71-73; Cahen, 1979, s. 120; Yinanç, 2018, s. 79; Sevim, 1988, s. 185)

7. Sonuç

Şebinkarahisar (Koloneia) Kalesi, eski çağlardan itibaren önemli bir kale-

kent yerleşimi olarak gelişmiş ve tarih boyunca stratejik önemini korumuştur. Bizans İmparatorluğu'nun Sasaniler, Emeviler ve Abbâsiler ile mücadelesinde, stratejik bir savunma üssü olan kale, bölgede yaşanan bitmek bilmez savaşlardan ve yağmalardan nasibini almıştır. Talan edilmiş bir halde olan Şebinkarahisar, Selçukluların yurt arayışları için oldukça uygun koşullara sahiptir. Selçukluların 1018 yılından itibaren başlayan Anadolu akınlarının, 1048 yılından itibaren Şebinkarahisar civarına ulaştığı bilinmektedir. Ancak Bizans'ın Anadolu topraklarındaki doğu savunma zincirinin önemli bir halkası olan Şebinkarahisar, Selçuklulara karşı bir süre direnmiştir. 1058 yılında ise Şebinkarahisar Selçukluların eline geçmekten kurtulamamıştır. Ancak kısa bir süre sonra kale tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. Malazgirt Savaşı'na kadar geçen süreçte hakkında bilgi bulunmayan kalenin, önce Mengüceklü ve 1075 yılından sonra ise Danişmendli Sevli Bey kuvvetlerince Selçuklu idaresi altına alındığı bilinmektedir. Şebinkarahisar Kalesi'nin, Doğu Karadeniz'in ilk fethedilen yeri olması, bölgedeki Türk yerleşiminin tarihi temellerinin anlaşılması açısından son derece önemli bir olaydır. Şebinkarahisar Kalesi'nin Selçukluların eline geçmesiyle, Bizans'ın doğu savunma hattında önemli bir gedik açılmakla birlikte, Giresun kıyılarına ulaşan vadiler ve Samsun'a kadar ulaşan Kelkit Havzası, Selçukluların faaliyet alanı haline gelmiştir. Nitekim Kelkit Havzası gibi, 1080 yılından itibaren Şebinkarahisar'da iskâna açılarak Türk yerleşim yeri olma özelliği gösteren kentler arasında yerini bulmuştur.

Kaynakça

- Abdizade Hüseyin Hüsameddin (1927-1928). *Amasya Tarihi*, C. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul.
- Ahmed bin Mahmud (2011). *Selçukname*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Ahrweiler, H. (1962). "L'Asie Mineure et les invasions Arabes (VII e -IX e siècles)", *Revue Historique*, T. 227, F. 1, Presses Universitaires de France, ss. 1-32.
- Azîmî Tarihi* (2006). çev. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara.
- Bianquis, T. (1997). "Sayf al-Dawla", *EI*, C. IX, ed. C.E. Bosworth vd., Brill, Leiden, s. 107.
- Brosset, M. F. (2003). *Gürcistan Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil, TTK Yayınları, Ankara.
- Bryer, A., David W. (2020). *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. I, Çev. İsmail Köse, TTK Yayınları, Ankara.
- Bury, J.B. (1912). *A History of the Eastern Roman Empire*, Macmillan and Co., Londra.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul.
- Cahen, C. (1988). *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, TTK Basımevi, Ankara.
- Cahen, C. (2008). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Charanis, P. (1969). "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *The First*

Anadolu'nun Fethi Döneminde Şebinkarahisar Kalesi (1018-1081)

- Hundred Years*, C. I, ed. M. W. Baldwin, Madison, s. 177-219.
- Chrysostomides, J. (2009). "The Byzantine Empire from the eleventh to the fifteenth century", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York, ss. 6-50.
- Demirkent, I. (2005). *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Gregory Abu'l Farac (2001). *Abu'l Farac Tarihi*, C. 2, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara.
- Grousset, R. (2019). *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul .
- Güneş, C. (2018). *Bizans Anadolu'su'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- İbnü'l Esir (2013). *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. Murat Temelli, Ark Kitapları, İstanbul.
- İnan, Z. (2010). *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- İyice, S. (1971). *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Dioganes*, TTK Yayınları, Ankara.
- John Skylitzes (2010). *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, çev. John Wortley, Cambridge University Press, New York.
- Kafalı, M. (1996). "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Erdem Dergisi*, S. 22, ss. 5-17.
- Lebeau (1833). *Histoire du Bas-Empire*, C. XIV, ed. M. Brosset, De L'Imprimerie De Firmin Didot Frères, Paris.
- Mihail Psellos'un *Khronographia'sı* (1992). haz. Işın Demirkent, TTK Yayınları, Ankara.
- Mikhael Attaleiates (2008). *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Mordtmann, J. H. (1927). "Kara Hisâr", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London, ss. 734-736.
- Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah (2017). *Camii'd-Düvel II*, haz. Ali Öngül, Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Müverrih Vardan (2017). *Türk Fetihleri Tarihi*, Post Yayınevi, İstanbul.
- Nicholas A. (1970). *Armenia in the Period of Justinian*, Calouste Gulbekian Foundation, Lizbon.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara.
- Prokopios (2019). *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ragia, E. (2009). "The Geography of the Provincial Administration of the Byzantine Empire (ca 600-1200): I.2. The Apothekai of Asia Minor (7th-8th c.)"

Byzantina Symmeikta, C. 19, ss. 207-208.

- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul.
- Reşîdü'd-dîn Fazlullah (2010). *Selçuklu Devleti*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Sevim, A. (1988). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Basımevi, Ankara.
- Sinclair, T.A. (1989). *Eastern Turkey An Architectural and Archaeological Survey*, C. II, Pindar Press, Londra.
- Sümer, F. (1988). *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Basımevi, Ankara.
- Sümer, F. (1990). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Basımevi, Ankara.
- Tellioglu, İ. (2004). *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon.
- Tezcan, M. (2012). "Pers Armenia Etrafindan Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon, ss. 213-272.
- Toumanoff, C. (1978). "The Background to Mantzikert", *XIIIth International Congress of Byzantine Studies*, 5-10 Semtember 1966, ed. J.M. Hussey, D. Obolensky, S. Runciman, Liechtenstein, s. 411-426.
- Turan, O. (2008). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turan, O. (2017). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Umar, B. (2009). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- Urfalı Mateos Vekayi-Namesi(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. (2000), nşr. H. D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara.
- Vasil'ev, A. A. (1923). "Struggle with the Saracens (867-1057)", *The Cambridge Medieval History*, C. IV, plan. J. B. Bury, ed. J. R. Tanner, C. W. Previtè-Orton, Z. N. Brooke, Cambridge at the University Press, ss. 139-150.
- Vasiliev, A. A. (1952). *History of the Byzantine Empire 324-1453*, The University of Wisconsin Press, Madison.
- Vryonis, S. (1971). *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, London.
- Yinanç, M. H. (2018). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara.